

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ ЈЕЛЕНЕ БЛАНУШЕ

„УТИЦАЈ ФОРМАЛНИХ, АФЕКТИВНИХ И КОНТЕКСТУАЛНИХ ЧИНИЛАЦА НА
ЕСТЕТСКУ ПРЕФЕРЕНЦИЈУ ОБЛИХ ОБЈЕКТА“

На XX редовној електронској седници Наставно-научног већа Филозофског факултета, одржаној 13-14. маја 2021. године, именовани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације Јелене Блануше, под насловом *Утицај формалних, афективних и контекстуалних чинилаца на естетску преференцију облих објеката*. Пошто смо прегледали и анализирали добијену дисертацију, подносимо Већу следећи извештај.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Јелена Блануша рођена је 31. 7. 1987. у Кикинди. Основне студије психологије уписала је школске 2006/07. године на Филозофском факултету у Новом Саду које је завршила 2009. године са просечном оценом 9,52. Исте године уписује мастер студије психологије на Филозофском факултету у Новом Саду и диплому мастер психолога стиче 2011. са просечном оценом 9,75. Мастер тезу под називом “Перцепција и ментална визуализација: механизми и полне разлике” одбранила је под менторством проф. др Сунчице Здравковић оценом 10. Школске 2012/13. уписује докторске студије психологије на Филозофском факултету у Београду. Током основних и мастер студија била је стипендиста Фонда за младе таленте – Доситеја (2008/09. и 2010/11) и добитник је награде Универзитета за постигнут успех у току студирања (2008/09).

До сада је објавила 5 радова у научним часописима: два у врхунским научним часописима (категорије М21), један у националном часопису међународног значаја (М24), један у водећем часопису националног значаја (М51) и један у истакнутом националном часопису (М52). Објавила је два поглавља у монографијама међународног значаја и имала 26 саопштења на међународним и националним конференцијама од којих су 5 штампани у целини а 21 у изводу.

Дисертација под насловом „Утицај формалних, афективних и контекстуалних чинилаца на естетску преференцију облих објеката“ написана је на укупно 132 стране. Рад је писан на српском језику, штампан је на папиру А4 формата, са маргинама од 20 mm и

проредом основног текста подешеног на 1.5 ред. Дисертација садржи 15 фигура и 10 табела. У дисертацији је цитирано 59 референци.

2. Предмет и циљ дисертације:

У области преференције облика већина студија указује на то да постоји стабилна преференција облих насупрот угаоним формама. Ипак, постоје бројна отворена питања на која претходна истраживања нису дала одговоре. Иако су предложене различите хипотезе које објашњавају механизам настанка преференције облине, оне до сада нису експериментално проверене у бихејвиоралним студијама. Предмет ове дисертације било је истраживање узрока преференције облине/угаоности, потом утврђивање утицаја формалних, афективних и контекстуалних чинилаца на естетску процену облине/угаоности.

Први задатак постављен у овој дисертацији био је креирати и одабрати стимулусе који су се користили у даљим експериментима тако да се осигура да основна својства стимулације (симетрија и комплексност) неће утицати на естетску процену и да се разлике у процени на тај начин могу приписати само облини. Да би то било могуће, коришћен је приступ субјективне процене формалних својстава стимулације, а задатак је био одабрати обло-угаоно парове стимулуса које се значајно разликују према облини, али се не разликују по симетрији и комплексности.

Циљеви истраживања организовани су у три веће групе: (1) истражити узроке због којих долази до разлика у преференцији облине/угаоности, (2) истражити да ли контекст процене утиче на преференцију облих односно угаоних фигура и (3) истражити у каквом односу стоји степен изражености области фигура са естетском проценом.

Први циљ дисертације био је утврдити како долази до преференције облих или угаоних фигура у зависности од афективних чинилаца. Тестиране су две хипотезе које се сусрећу у литератури као потенцијално објашњење овог феномена: хипотеза опасности и хипотеза визуелног наметања.

У првом и другом експерименту тестирана је хипотеза опасности, према којој до преференције облих форми долази због тога што су везани за пријатне објекте из околине, док се угаоне избегавају зато што су везани за непријатне објекте. У *првом експерименту* коришћен је приступ који предлаже Теорија еколошке валенце која се користи за објашњавање преференције боја, а који подразумева прикупљање афективних скорова за сваку фигуру кроз асоцијације са објектима из околине који се могу везати за тај облик. Испитивана је веза између овако прикупљених асоцијација и естетске процене. У *другом експерименту* је испитана веза између естетске процене облих и угаоних фигура са њиховом опасношћу и пријатношћу.

У *трећем експерименту* циљ је био испитати хипотезу визуелног наметања, према којој преференција облог настаје због тога што се обле форме намећу у односу на угаоне у

визуелном пољу и због тога се брже и флуентније обрађују у когнитивном систему. Коришћен је задатак визуелне претраге у којем су тестиране разлике у брзини обраде облих и угаоних стимулуса.

Други основни циљ дисертације био је утврдити да ли се естетска процена може мењати у зависности од контекста процене. Да би то било могуће, у *четвртом експерименту* је коришћен задатак естетске процене у различитим контекстима (индукованим експерименталном инструкцијом), односно испитаницима је експеримент био представљен као студија дизајна ентеријера. Овим експериментом је испитано да ли долази до разлика у преференцији облих и угаоних фигура у зависности од тога да ли се процењује лепота фигуре у опасном или безопасном контексту процене. У *петом експерименту* вршена је естетска процена уметничких слика са облим или угаоним елементима. На тај начин било је могуће одредити како се облина и угаоност процењују на комплексним сценама какве су уметничке слике.

Трећи циљ дисертације био је утврдити природу и образац повезаности између степена изражености облине и преференције. Раније студије нису на систематски начин испитивале статус фигура средње области. У *шестом експерименту* испитана је естетска процена облих, угаоних, и мешовито обло-угаоних фигура. У *седмом експерименту*, поред облих и угаоних, испитана је естетска процена фигура које би могле бити процењене као средње обле (које имају равне ивице али имају заобљене врхове).

3. Основне хипотезе истраживања:

У својој дисертацији Јелена Блануша је спровела укупно 11 експеримената (4 пилот истраживања и 7 експеримената) са циљем тестирања следећих хипотеза:

1. У складу са налазима претходних студија било је очекивано да се уочи веза између афективних скорова и естетске процене, односно да постоји висока повезаност естетске процене облих фигура са позитивним а угаоних са негативним објектима из околине. Ова хипотеза није потврђена, а показало се да комплексност може бити модератор овог односа (Експеримент 1).
2. Слично томе, очекивано је да опасност фигуре утиче на естетску процену, односно да ће опасне фигуре бити процењене као мање лепе, без обзира на то да ли су обле или угаоне. Резултати истраживања нису потврдили ову хипотезу (Експеримент 2).
3. Према налазима ранијих истраживања било је очекивано да се заобљеност понаша као посебно својство и да се визуелно намеће и брже обрађује у когнитивном систему, због чега је очекивано краће време реакције за обле него за угаоне стимулусе у задатку визуелне претраге. Ова хипотеза није потврђена истраживањем (Експеримент 3).
4. Када је у питању утицај контекстуалних чинилаца на естетску процену, било је очекивано да се обле фигуре се преферирају у безопасним а угаоне у опасним контекстима. Резултати истраживања иду у прилог овој хипотези (Експеримент 4).

5. Слично томе, очекивано је да не долази до значајних разлика у естетској процени облих и угаоних елемената на уметничким сликама, односно да се обле и угаоне фигуре подједнако преферирају на сложеним стимулусима какве су уметничке слике. Добијени резултати иду у прилог потврде ове хипотезе (Експеримент 5).
6. На основу претходних истраживања било је очекивано да се средња категорија области преферира више од угаоне а мање од обле категорије, те да облина и преференција показују готово линеаран однос. На основу тога формирана је хипотеза да се највише се преферирају обле, потом мешовито обло-угаоне, и у најмањој мери угаоне форме. Ова хипотеза није потврђена, а резултати су показали да се разлике у преференцији не јављају (Експеримент 6).
7. Када су у питању фигуре средње области, претпоставка је била да се највише се преферирају обле, потом средње-обле и у најмањој мери угаоне форме. Резултати нису потврдили ову хипотезу и показали су управо супротан профил (Експеримент 7).

4. Кратак опис садржаја дисертације:

Докторска дисертација Јелене Блануше састоји се из 7 главних делова: (1) теоријски део, (2) предмет истраживања, (3) циљеви истраживања, (4) хипотезе (5), истраживачки део, (6) општа дискусија и (7) закључак.

Теоријски део обухвата неколико поглавља у којима се обрађују савремена истраживања из области преференције облине, хипотезе које покушавају дати објашњење феномена преференције облине, као и отворена питања која су проистекла из тих студија и потенцијални теоријски и истраживачки оквир за њихово изучавање.

Поглавља *предмет истраживања, циљеви истраживања и хипотезе* укратко сумирају мотивацију за ово истраживање као и конкретне истраживачке задатке.

Истраживачки део обухвата методологију спроведених експеримената (детаљан опис кориштених стимулуса, узорак, експерименталне задатке као и процедуру спровођења сваког експеримента), резултате и кратку дискусију резултата након сваког описаног експеримента.

У поглављима *Општа дискусија и Закључак* добијени резултати интерпретирани су у односу на досадашња сазнања из ове области и кандидат даје опште импликације добијених налаза. На самом крају наведен је списак коришћене литературе.

5. Остварени резултати:

У складу са постављеним општим циљевима организовани су и интерпретирани добијени резултати. Први задатак студије који је подразумевао психофизичка мерења основних својстава стимулуса успешно је извршен, па је на основу њега одабран сет

стимулуса за даља истраживања. Тако одабрани обло-угаоно парови нису се разликовали по основним својствима (симетрија, комплексност) изузев облине.

Првим и другим експериментом показано је да хипотеза опасности не може сасвим да објасни преференцију облине, те да естетска процена облих и угаоних стимулуса зависи не само од афективне валенце стимулуса, већ од интеракције афективне валенце и комплексности. Показано је да постоји тенденција ка преференцији угаоности у групи једноставних стимулуса, док се тенденција преференције облине уочава у групи комплексних стимулуса, иако у мањој мери.

Резултати трећег експеримента показали су да ни хипотеза визуелног наметања не може бити подржана у случају када се контролише комплексност стимулуса. У случају када обао и угаон стимулус изједначе по комплексности – долази до визуелног наметања угаоности. Прва три експеримента додатно су указала на то да је приликом изучавања преференције облика неопходно вршити контролу других формалних својстава стимулуса попут комплексности и симетрије, те да се преференција облине може сасвим изгубити када се уведе оваква контрола, и да код једноставних стимулуса долази чак до преференције угаоности.

У другом делу студије испитиван је утицај контекста на естетску процену облика. Резултати четвртог експеримента показали су да се естетска процена може променити подсредством контекстуалних чинилаца, те да се више процене добијају у конгруентним контекстима: облина се преферира у пријатнијем, а угаоност у мање пријатном контексту. У петом експерименту је показано да не постоји универзална перцепција облине на уметничким сликама, те да у неким случајевима долази до преференције облог а у другим до преференције слика са угаоним елементима, док се у неким случајевима не добијају разлике.

У трећем делу студије испитана је природа повезаности између степена облине/угаоности и естетске процене. Резултати шестог експеримента показали су да не долази до разлика у процени између облих, угаоних и фигура које се састоје од мешовитих обло-угаоних елемената. Седмим експериментом је утврђен профил настанка естетске процене у зависности од степена угаоности који следи хипотезу флуентности, па се показује да се највише преферирају угаоне фигуре, потом оне које би могле бити процењене као средње-угаоне, а најмање обле фигуре. Према томе, показало се да преференција расте у функцији повећања угаоности стимулуса.

6. Научни допринос дисертације:

Докторска дисертација „Утицај формалних, афективних и контекстуалних чинилаца на естетску преференцију облих објеката“ пружа сазнања који међу првима у свету указују да преференција облине не мора бити универзалан феномен и да се мења подсредством формалних, афективних и контекстуалних чинилаца.

Методолошки приступ који је коришћен у овој дисертацији представља новину у пољу истраживања преференције облика. У наведеној дисертацији по први пут је у истраживањима примењен субјективни приступ процени формалних својстава стимулуса и на тај начин омогућена контрола облине, симетрије и комплексности стимулуса коришћењем психофизичких мерења. Додатно, применом приступа који се користе у другим областима психологије перцепције (области визуелне пажње и преференције боја), у својој докторској дисертацији кандидат Јелена Блануша је по први пут пронашла начин да испита хипотезе које имају за циљ да објасне преференцију облине и показала да ниједна од њих не може дати целовито објашњење овог феномена.

Ова докторска дисертација даје и шири научни допринос области изучавања естетске преференције. Посебан значај ове студије огледа се у томе што разматра улогу не само формалних, већ и контекстуалних и афективних чинилаца у настанку преференције, што представља новину у области и пружа дубље увиде у разлоге због којих долази до разлике у преференцији. Такође, у овој дисертацији је по први пут испитана естетска преференција облине/угаоности на уметничким сликама, што даје дубљи увид у природу естетске процене сложенијих стимулуса као гешталта.

Специфичност ове дисертације огледа се и у томе што покушава пронаћи функционалне, бихејвиоралне доказе за тезе које се постављају у студијама неуронаука. Тестирајући ове хипотезе, ова студија покушала је пронаћи потенцијалне узроке специфичних структуралних профила који се добијају у студијама неуроестетике.

7. Закључак:

Закључујемо да је дисертација Јелене Блануше под називом *Утицај формалних, афективних и контекстуалних чинилаца на естетску преференцију облих објеката* урађена у свему према одобреној пријави, да је оригинално и самостално научно дело и да су се стекли услови за њену јавну одбрану

Београд, _____

Комисија

Проф. др Слободан Марковић (ментор)
Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Проф. др Дејан Годоровић
Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Проф. др Оливер Тошковић
Филозофски факултет, Универзитет у Београду

Проф. др Сунчица Здравковић
Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду